

SUNGAI SEBAGAI ALTERNATIF PELANCONGAN DI NEGERI KEDAH

Dani Salleh

Pengenalan

Sektor pelancongan merupakan salah satu sektor penyumbang utama kepada Keluaran Dalam Negara Kasar (KDNK) dengan menyumbangkan 11.6% kepada KNDK dunia. Ia menyediakan hampir 10.7% tenaga kerja dunia. Dijangkakan peningkatan sebanyak 13.9% (iaitu 92.9 juta) menjelang tahun 2000 bagi rantau Asia-Pasifik dan 195.2 juta pada 2010 (WTO, *World Tourism Organisation*). Sektor pelancongan di kebanyakan negara telah menjadi sektor alternatif penting selepas perniagaan dan perdagangan kerana ia juga menjadi penggerak kebanyakan sektor hiliran. Pelbagai insentif dan strategi telah digubal untuk membangunkan sektor ini melalui pengenalpastian bentuk-bentuk produk yang berpotensi untuk dipelbagaikan sebagai produk pelancongan.

Di Malaysia, tumpuan aktiviti pelancongan di negeri-negeri tertentu diketengahkan oleh beberapa produk utama yang menjadi daya tarikan, seperti;

- i. Produk berasaskan sumber alam semulajadi
- ii. Produk berasaskan kebudayaan dan adat setempat
- iii. Produk berasaskan kegiatan membeli-belah (produk-produk tempatan)
- iv. Produk berasaskan bahan atau tempat bersejarah
- v. Produk berasaskan kegiatan yang berkaitan pantai dan sungai.

Jadual 1.0
Destinasi dan Tumpuan Produk Aktiviti Pelancongan

Alam Semulajadi	Kebudayaan Makanan	Beli-belah	Sejarah	Pantai
Taman Negara Lembah Danum Gunung Kota Kinabalu Tasik Bera Tasik Kenyir	Sarawak Pulau Pinang	Kuala Lumpur Johor Bahru	Melaka	Pulau Langkawi Pulau Pangkor

Sungai dan Pelancongan

Salah satu strategi Rancangan Struktur Kota Setar adalah bertujuan mempertingkatkan ruang lapang dan aktiviti rekreasi kawasan dengan mencadangkan kawasan persisiran Sungai Kedah/Sungai Anak Bukit/Sungai Bukit Pinang sebagai kawasan yang akan dimajukan sebagai destinasi pelancongan utama. Kawasan ini mempunyai potensi yang unik di mana gabungan fungsi kawasan kajian sebagai tempat rekreasi dan pelancongan dijangka mampu menarik ramai pelancong dari dalam dan luar negara untuk melawat negeri ini khususnya di kawasan pinggir sungai yang akan dimajukan.

Pelbagai pihak telah berusaha untuk meningkatkan peranan sungai di dalam pembangunan agar tidak terus dieksploitasi secara keterlaluan sehingga mengakibatkan kemusnahan persekitaran dan pencemaran. Ianya juga merupakan kawasan yang terakhir bagi penghuni-penghuni di dalam sebuah kota atau bandar menikmati ketenangan dan keindahan pemandangan serta menjalankan kegiatan rekreasi dan sosial yang sihat. Sungai adalah ekosistem yang perlu diberi keutamaan untuk dilindungi dan dipelihara.

Sungai berfungsi untuk mengalirkan air dari kawasan tadahan ke lautan. Sungai dan persekitarannya penting dalam kehidupan manusia dari segi sosial dan ekonomi. Memandangkan sungai berperanan sebagai salah satu mod pengangkutan, maka ianya menghasilkan banyak penempatan masyarakat tertumpu di sepanjang tebing sungai. Di kawasan lembah yang pesat dengan pembangunan infrastruktur, berhampiran sungai adalah kawasan lapang yang 'terakhir' masih dapat dinikmati oleh warga kota. Selaras dengan Dasar Pelancongan Kebangsaan, kerajaan negeri telah bercadang untuk mempelbagaikan produk tarikan pelancongan dan beberapa sungai utama yang berpotensi untuk tarikan pelancong telah dikenal pasti seperti Sungai Kedah, Sungai Anak Bukit dan Sungai Bukit Pinang yang dibangunkan sebagai salah satu destinasi pelancongan di Daerah Kota Setar. Adalah diharapkan usaha dapat dilakukan untuk memajukan sumber-sumber pengairan yang terdapat di negeri ini sebagai salah satu alternatif produk pelancongan negeri.

Perubahan Fungsi Sungai

Secara umumnya, sungai berfungsi sebagai alat mengawal banjir dan sistem saliran, berfungsi sebagai sumber kegunaan domestik/minuman dan juga sebagai sumber rekreasi. Berdasarkan kepada perkembangan pesat fungsi sosial dan aktiviti ekonomi, maka fungsi sungai juga turut mengalami perubahan dan ianya bergerak ke arah pengembangan sektor pelancongan yang berasaskan air. Jadual 2.0 menunjukkan perubahan fungsi alam sekitar sungai.

Sektor Pelancongan di Negeri Kedah

Bilangan pelancong yang memasuki Semenanjung Malaysia melalui Bukit Kayu Hitam adalah seramai 250,347 orang (1990), 277,885 orang (1991) dan 205,525 orang pada tahun 1992 dan angka ini menunjukkan penurunan jumlah pelancong yang datang ke Semenanjung Malaysia melalui Bukit Kayu Hitam. Namum begitu, perangkaan terkini yang telah dikeluarkan oleh Unit Pembangunan Ekonomi Negeri (UPEN) mendapati jumlah pelancong yang berada di Negeri Kedah sehingga Jun 1999 adalah seramai 687,897

Jadual 2.0
Perubahan Fungsi Alam Sekitar Sungai

	Dahulu —————→ Sekarang
Keadaan Sosial	Rendah — (Aktiviti Ekonomi) —→ Tinggi Rendah — (Urbanisasi) —→ Tinggi
Keadaan Sungai	Bersih — (Kualiti Air Sungai) —→ Kotor Baik (Kawasan Lapang) —→ Kurang
Pengurusan Alam Sekitar Sungai	Rendah — (Keperluan Sosial Terhadap Sungai) —→ Tinggi
Keadaan Sosial	Rendah — (Keperluan Kepada Pengurusan Sungai Yang Lebih Efisien) —→ Tinggi

orang. Daripada jumlah tersebut, sebilangan besar pelancong iaitu seramai 471,398 orang melawat Pulau Langkawi dan selebihnya iaitu seramai 216,499 orang melancong di beberapa destinasi sekitar Alor Setar.

Peratus bilangan yang menginap di Alor Setar hanyalah sekitar 1.9% dari keseluruhan pelancong yang menginap di hotel-hotel seluruh Malaysia. Dari jumlah ini 0.2% adalah pelancong luar negeri sementara 3.2% merupakan pelancong domestik. Walaupun perangkaan terkini menunjukkan peningkatan jumlah pelancong yang menginap di Alor Setar iaitu daripada 41.1% pada tahun 1998 kepada 42.1% sehingga Jun 1999, tetapi begitu perangkaan kunjungan ini menunjukkan jumlah pelancong luar negeri yang tinggal di Alor Setar adalah sedikit.

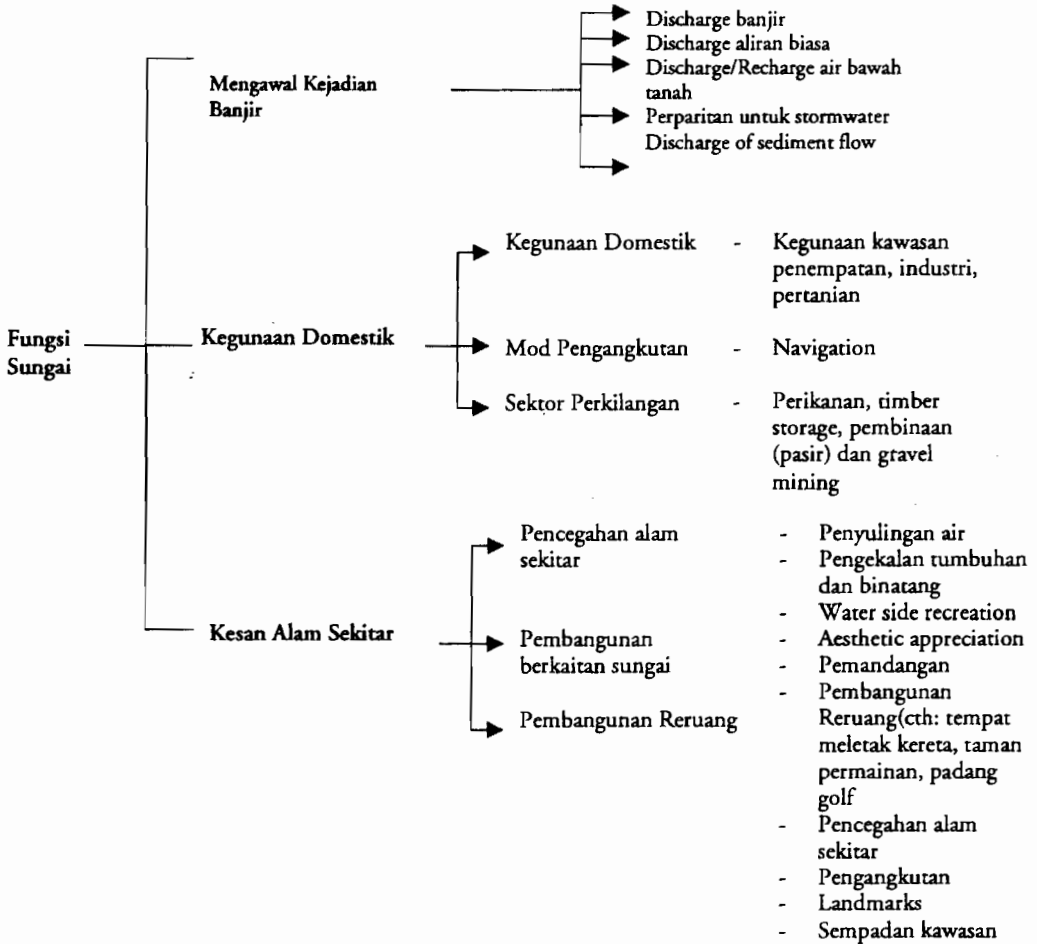
Kajian Rancangan Tempatan Alor Setar menunjukkan majoriti pelancong yang datang ke Alor Setar merupakan *transit tourists* yang dalam perjalanan ke destinasi-destinasi pelancongan lain yang berdekatan dengan Alor Setar seperti Pulau Langkawi dan negara Thailand. Tumpuan utama kedatangan mereka adalah untuk melihat bangunan-bangunan bersejarah di sekitar Alor Setar.

Pelancongan

Rancangan Struktur Kota Setar bagi sektor pelancongan dan alam sekitar telah menggariskan kawasan pusat bandar Alor Setar dan persisiran sungai-sungai berdekatan untuk pembangunan projek-projek rekreasi yang berupaya merangsang pembangunan dan pelbagai produk pelancongan. Kawasan persisiran Sungai Kedah/Sungai Anak Bukit memainkan peranan penting untuk mencapai tujuan tersebut. Di samping kawasan pusat sivik, kawasan rekreasi persisiran Sungai Kedah/Sungai Anak Bukit merupakan salah satu kawasan rekreasi pasif yang utama di Alor Setar di mana pelbagai perayaan tahunan disambut di persisiran

Sungai Kedah. Ini menunjukkan bahawa persisiran Sungai Kedah berpotensi untuk dimajukan sebagai taman awam, kawasan rekreasi dan pelancongan di samping ia menjadi daya penggerak kepada pembangunan sosioekonomi tempatan.

Rajah 1.0
Fungsi Sungai dan Pelancongan

Potensi Kawasan Kajian Untuk Pembangunan

Memandangkan kawasan kajian terletak di tengah-tengah Negeri Kedah, kepesatan pembangunan akan menambahkan lagi kawasan hijau dan ruang rekreasi dalam bandar. Dalam kategori/hierarki kemudahan rekreasi, kawasan persisiran Sungai Kedah/Sungai Anak Bukit boleh dikelaskan sebagai 'Taman Bandar' dengan keluasan lebih kurang 19.3 hektar termasuk permukaan Sungai Kedah. Kawasan kajian boleh memenuhi sebahagian keperluan ruang rekreasi 'Taman Bandar' yang menentukan sebanyak 123.4 hektar bagi kegunaan penduduk menjelang 2005.

Sumber Tarikan Pelancongan Semasa

Pada masa kini terdapat beberapa lokasi yang menjadi sumber tarikan pelancong di sekitar kawasan Alor Setar dan kawasan sungai-sungai utama antaranya:

- Menara Jam Besar
- Balai Nobat
- Rumah Kelahiran Perdana Menteri
- Datuk Seri Dr. Mahathir Mohammad
- Masjid Zahir
- Muzium Diraja
- Kelab Golf Diraja
- Kawasan Persisiran Sungai Kedah
- Rumah-Rumah Kedah Tradisional
- Gunung Keriang
- Taman Peringatan
- Jubli Perak
- Mahkamah Tinggi
- Balai Besar
- Balai Seni Negeri
- Pekan Rabu
- Pusat Kraf Tangan
- Wat Siam

Kemudahan Penginapan Pelancongan

Kemudahan penginapan di Alor Setar adalah terdiri daripada hotel dan rumah tumpangan. Terdapat 10 buah hotel dengan jumlah bilik sebanyak 618 dan 16 buah rumah tumpangan dengan penawaran bilik sebanyak 75 unit. Sumber daripada Malaysia Accommodation Directory 1998/99 menunjukkan bahawa hanya terdapat 2 buah hotel bertaraf 3 bintang dan 2 buah hotel bertaraf 2 bintang di sekitar Alor Setar. Manakala selebihnya tidak berada di bawah kategori yang mendapat pengiktirafan bintang. Kajian Rancangan Tempatan Alor Setar menunjukkan kadar purata penginapan hotel-hotel semakin menurun iaitu daripada 67.1% pada tahun 1990 kepada 64.7% pada 1991 dan 58.8% pada 1992. Berdasarkan kepada ekonomi negara yang hampir pulih, adalah dijangkakan bahawa keperluan penginapan yang bertaraf antarabangsa perlu dipertingkatkan di mana pada masa ini belum terdapat hotel yang bertaraf lima bintang di sekitar bandar Alor Setar.

Konsep Pembangunan Pelancongan

Dalam perancangan pembentukan kerangka konsep pembangunan kawasan kajian yang berasaskan sumber air, terdapat beberapa faktor utama yang difikirkan perlu diketengahkan. Antara faktor-faktor yang perlu diambil kira ialah seperti berikut:-

- i. Aktiviti Tarikan* – Ia merupakan asas penting bagi menarik kedatangan pelancong ke kawasan tersebut. Alam semulajadi, kebudayaan, dan aktiviti unik yang berkaitan dengan kawasan tersebut mampu menarik minat pelancong.
- ii. Penawaran Kemudahan Penginapan* – Penyediaan pelbagai taraf kemudahan penginapan, mampu menarik lebih banyak segmen produk pelancong terutamanya pelancong tempatan. Hotel dan kemudahan-kemudahan lain untuk keselesaan pelancong mampu menarik pelancong untuk tinggal lebih lama.

- iii. **Kemudahan Pengangkutan** : Pertimbangan faktor perletakan lokasi projek berasaskan pelancongan perlu mengambilkira faktor kebolehsampaian oleh pelancong atau pengunjung seperti kemudahan pengangkutan sama ada pengangkutan darat, air dan udara.
- iv. **Perkhidmatan dan Kemudahan Pelancongan Lain** - Perkhidmatan dan kemudahan pelancongan lain merupakan keperluan di dalam pembangunan pelancongan. Ini termasuklah operasi perjalanan dan pelancongan, restoran, kraftangan, cenderamata, bank, pengurup wang, perkhidmatan dan kemudahan kewangan yang lain, pusat maklumat pelancong, kemudahan dan perkhidmatan perubatan, kemudahan awam, perkhidmatan perlindungan polis dan kemudahan imgresen bagi pelancong antarabangsa.
- v. **Lain-lain Kemudahan Infrastruktur** - Sokongan kepada mod pengangkutan dan infrastruktur lain juga diperlukan. Antaranya ialah bekalan air, tenaga elektrik, telekomunikasi seperti telefon, telegraf, telefax dan radio. Sistem yang sedia ada mampu untuk menyediakan kemudahan ini ke tempat-tempat tarikan pelancong yang di cadangkan.
- vi. **Elemen Institusi** - Elemen institusi memainkan peranan yang penting dalam membangun dan menguruskan sektor pelancongan. Ini termasuklah perancangan keperluan manusia, pendidikan, program latihan, strategi pemasaran dan program promosi, struktur berorganisasi sektor awam dan swasta, polisi pelaburan, ekonomi, persekitaran dan program sosial-kebudayaan.

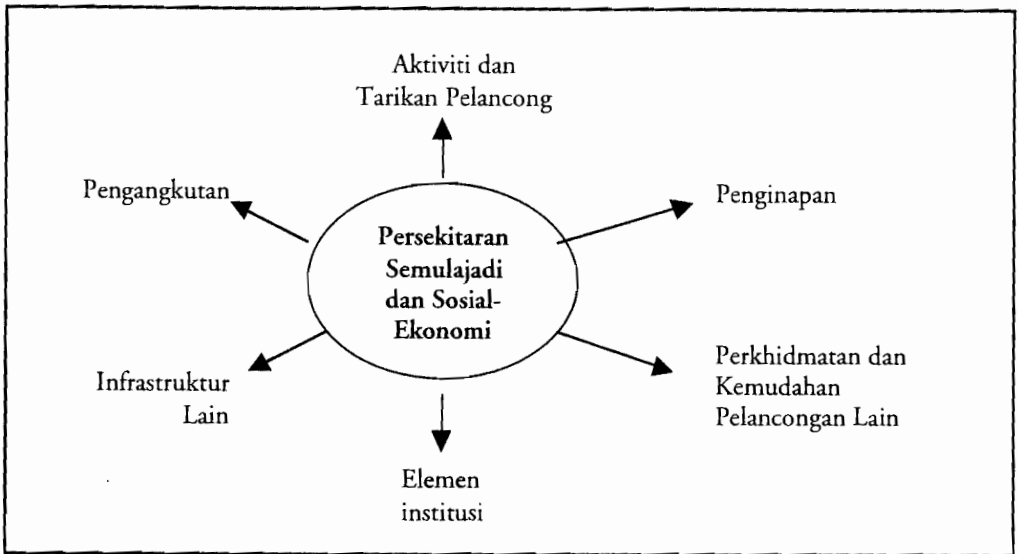
Cadangan Konsep Pembangunan Pelancongan Sungai-Sungai Utama di Kedah

Pembentukan konsep pembangunan Pelan Induk ini adalah berdasarkan kepada kehendak-kehendak kerangka pembangunan yang berasaskan kepada strategi-strategi pembangunan seperti berikut:-

- i. Strategi Pembangunan Nasional
- ii. Strategi Pembangunan Negeri
- iii. Strategi Rancangan Struktur dan Rancangan Tempatan pihak berkuasa tempatan (Majlis Perbandaran Kota Setar, MPKS).

Di samping itu, pembentukan konsep pembangunan pelancongan berasaskan sungai perlu mengintegrasikan faktor alam sekitar dan semulajadi. Penekanan ini perlu dibuat kerana dengan melihat pengalaman pendekatan dan penilaian projek-projek pembangunan lepas, elemen semulajadi khususnya kurang diberi penekanan. Sungai kebanyakannya dijadikan kawasan pembuangan bahan sisa industri domestik. Mengimbas pengalaman-pengalaman ini, masyarakat perlu diberi tanggapan baru persepsi mereka tentang kepentingan sungai di dalam ekosistem manusia.

Klasifikasi Komponen Perancangan Pelancongan

Sumber : Edward Inkeep, (1991). *Tourism Planning : Integrated Approach, And Sustainable Development*.

Sesuai dengan pendekatan ini, adalah dicadangkan beberapa aspek perlu diberi penekanan oleh pihak-pihak berkuasa tertentu dalam menggubal pelan induk pembangunan sungai-sungai di negeri ini antaranya:-

i. Penghayatan Alam Semulajadi

Sungai-sungai mempunyai banyak sumber alam semulajadi dan hidupan di samping pelbagai spesies flora dan fauna yang boleh dikenalpasti sebagai sumber tarikan. Terdapat beberapa lokasi yang sesuai telah dikenalpasti sebagai lokasi untuk dikekalkan sebagai kawasan pengekalan tumbuhan semulajadi dan hidupan sungai. Keseluruhan kawasan akan dirancang supaya keunikan dan keadaan semulajadi dirasai oleh pelancong. Pengenalpastian terhadap sumber flora dan fauna akan diketengahkan kepada pengunjung sebagai satu aktiviti berpendidikan kepada pelancong semasa melawat kawasan tersebut.

ii. Aktiviti Riadah

Pembangunan kawasan aktiviti riadah akan mengambilkira keperluan pelancong yang berbeza. Oleh kerana minat pelancong adalah berbeza-beza, maka pelbagai aktiviti riadah telah dirancang bagi memastikan ianya memenuhi minat pelancong. Kawasan-kawasan khusus akan dikenalpasti di sepanjang tebing sungai dan kawasan yang sesuai dengan aktiviti yang dilakukan. Antara aktiviti yang boleh diketengahkan adalah aktiviti berjogging dan berbasikal di tebing sungai. Kawasan ini juga perlu dibangunkan untuk aktiviti pelancongan di mana kemudahan infrastruktur perlukan dibangunkan untuk keselesaan dan keselamatan pelancong.

iii. **Aktiviti Air**

Penumpuan akan diberikan kepada kegiatan yang berunsurkan air. Cadangan pembangunan perlu mengambilkira segala aspek kemudahan asas dan tahap keselamatan. Aktiviti yang dicadangkan adalah seperti memancing, memerhati burung, menyusuri sungai dan berkayak.

iv. **Kemudahan Asas dan Infrastruktur**

Bagi memastikan keselesaan dan keselamatan pelancong terjamin, maka kemudahan infrastruktur perlu dititikberatkan. Banyak kemudahan infrastruktur terutamanya kemudahan yang berkaitan dengan sungai telah dikenalpasti, antaranya ialah pembinaan lokasi kemudahan teksi air (*water taxi*) dan restoran terutamanya restoran terapung. Pembangunan perlu mengambilkira aspek-aspek estetik dan alam sekitar supaya tidak tercemar keaslian kawasan tersebut. Jalan masuk, pintu gerbang, tempat rehat dan label-label khas serta hiasan landskap tertentu didirikan dan disediakan bagi kemudahan dan keselesaan pengunjung. Program penjagaan diberi perhatian serius bagi mengekalkan keindahan dan keunikan kawasan ini.

v. **Sejarah Warisan/Kebudayaan**

Selain daripada aktiviti riadah dan aktiviti air, pelancong juga dapat melihat dan menghayati warisan tempatan dan kebudayaan. Cadangan pembangunan perlu mengambilkira keaslian peninggalan warisan dengan membaikpulih tinggalan sejarah di samping mengambil kira kebudayaan penduduk setempat.

vi. **Kemudahan Penginapan**

Kini terdapat beberapa buah hotel bertaraf dua dan tiga bintang masih beroperasi di sekitar bandar Alor Setar yang mana agak berdekatan dengan sungai-sungai utama. Pertambahan beberapa destinasi pelancongan di negeri ini terutamanya di sekitar Alor Setar, pertambahan bilangan bilik dan penawaran kemudahan hotel-hotel bertaraf empat dan lima bintang adalah diperlukan untuk menyediakan kemudahan persidangan bertaraf antarabangsa.

vii. **Penyelidikan**

Aktiviti penyelidikan di sektor pelancongan perlu dipergiatkan bagi untuk mengenal pasti peluang-peluang keusahawanan di kalangan penduduk setempat.

Kesimpulan

Sektor pelancongan adalah merupakan sektor pinggiran di dalam kerangka tumpuan utama ekonomi yang hanya menyumbang kepada pendapatan negeri. Di sebabkan faktor ketidakcekapan di dalam perancangan, sektor ini bukan sahaja tidak menyumbang kepada pertumbuhan ekonomi negeri, malah kerajaan terpaksa menanggung perbelanjaan kos-kelangsungan yang tinggi untuk memastikan sektor ini *terus hidup* di dalam komponen ekonomi negeri. Walau bagaimanapun dengan mengambil kira faktor-faktor seperti tahap keperluan sosial, perancangan dengan melihat unjuran kemampuan kedudukan ekonomi negara, negeri dan setempat, tahap penerimaan politik setempat terhadap cadangan projek,

dan kesungguhan kerajaan meletakkan sektor pelancongan sebagai salah satu sektor tumpuan di dalam agenda ekonomi. Dijangkakan sektor ini boleh menjadi salah satu sektor penyumbang utama pertumbuhan ekonomi negeri.

Walau bagaimanapun, terdapat beberapa halangan dan potensi di dalam merencana sumber sungai dan elemen persekitarannya sebagai salah satu produk alternatif sektor pelancongan negeri seperti:-

Potensi Pembangunan : Terdapat beberapa peluang dan potensi pembangunan sektor pelancongan di negeri ini boleh dimajukan yang di antaranya adalah seperti berikut:-

- i. Banyak kawasan adalah strategik dari segi lokasi di mana ia dapat menawarkan alternatif kawasan rekreasi di Negeri Kedah.
- ii. Sungai Kedah/Sungai Anak Bukit yang melalui bahagian lama pusat bandar hingga ke Ampang Jajar berpotensi menyediakan kemudahan rangkaian kawasan lapang yang mudah sampai bagi pengunjung bandar dan penduduk sekitar.
- iii. Banyak aktiviti berasaskan air dapat diadakan di kebanyakan sungai di negeri ini.
- iv. Kawasan-kawasan perkampungan di lokasi-lokasi berpotensi dimajukan atau dikenalpasti untuk dijadikan perkampungan tradisional sebagai salah satu tarikan pelancong.
- v. Kedudukan Sungai Kedah yang terletak di pusat bandar memudahkan dari segi aksesibiliti, kemudahan awam, tempat letak kereta, kemudahan pejalan kaki, penginapan dan kemudahan membeli-belah.

Halangan Pembangunan: Di dalam membangunkan sektor pelancongan di negeri ini, terdapat beberapa halangan yang dihadapi oleh pihak berkuasa untuk merangka strategi perancangan pembangunan sektor pelancongan antaranya:-

- i. Terdapat juga kawasan berpotensi untuk dimajukan sebagai kawasan tarikan pelancongan menghadapi masalah setingan dan ini memerlukan jangkamasa yang lama dan kos pengambilan tapak yang tinggi.
- ii. Hak milik persendirian yang tinggi menyebabkan kos pengambilan juga tinggi sekiranya pihak kerajaan ingin mengambil balik tanah-tanah tersebut untuk tujuan projek pembangunan yang dicadangkan.
- iii. Kebanyakan sumber rekreasi air di kebanyakan lokasi adalah tercemar dan menjejaskan penggunaan sungai sebagai elemen penting kegiatan rekreasi berasaskan sumber semulajadi.

Bibliografi

- Dani Salleh (2000). Sungai dan Pelancongan: Keperluan Rekreasi Dalam Meningkatkan Aspek Kualiti Hidup Dalam Penyediaan Pelan Induk Pembangunan Sungai. Kertas Kerja yang Dibentangkan di Seminar Sehari Isu-Isu Populasi di Malaysia Ke-3, Anjuran Pusat Pengajian Sains Matematik, Fakulti Sains dan Teknologi, UKM.
- Hasni Mohd. Nasir (1999). Hotel Hits by Room Glut and Fewer Tourist Arrival. *Sunday Times*, 19 May.
- Robinson, A. (1994). Malaysia : Building on Success, *Euromony Books*.
- Tan, K.P. (1998). Down Trend for Tourism in Asia Pasific, *Sunday Star*.
Tourism Prospects 1996-2000.